

ФАКТОРИ МОТИВАЦІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ ПІДХОДІВ УГОДИ «БАЗЕЛЬ-2» В ДІЯЛЬНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ

У статті розглянуто основні положення угоди «Базель-2», проаналізовано стан впровадження в діяльність вітчизняних банків базельських рекомендацій і обґрунтовано доцільність запровадження в Україні єдиної системи оцінювання та управління кредитним ризиком з метою його мінімізації.

В статье рассмотрены основные положения соглашения «Базель-2», проанализировано состояние внедрения в деятельность отечественных банков базельских рекомендаций и обоснована целесообразность внедрения в Украине единой системы оценивания и управления кредитным риском с целью его минимизации.

In the article the substantive provisions of agreement are considered «Basel-2», the state of introduction in activity of domestic banks of Basel recommendations is analysed and expedience of introduction in Ukraine of the unique system of evaluation and management a credit risk is grounded with the purpose of his minimization.

базельські рекомендації, управління кредитним ризиком, мінімізація банківських витрат

Проблеми, які спостерігаються в банківській системі України з другої половини 2008 р. і до теперішнього часу свідчать про наслідки Світової фінансово-економічної кризи 2007 р. Затяжний процес виходу банків із складної ситуації дає можливість говорити про необхідність вжиття стабілізаційних заходів, спрямованих на підвищення їх фінансової безпеки.

Істотне значення фінансової безпеки, державного регулювання та нагляду в забезпеченні стабільності банківської діяльності звертає постійну увагу дослідників до питань різних аспектів. Перші спроби оцінки ролі банківської діяльності у зарубіжній економічній науці були здійснені стосовно ролі кредиту такими відомими вченими, як А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Ло, А. Вагнер, С. Міл, І. Фішер, М. Фрідман та ін. Важливу роль у дослідженні питань регулювання банківської діяльності та розробки механізму й інструментів їх регулювання відіграли такі вчені, як Дж. Кейнс, Р. Бернд, Г. Джонсон, Е. Долан, Ф. Мишкін, Л. Харріс та ін.

Серед російських вчених варто відзначити дослідження З. Бора, Є. Жукова, Л. Красавіної, В. Колеснікова, О. Лаврушина, В. Міловідова, Г. Панової, С. Пятенко, В. Усоскіна.

Вирішенню проблеми забезпечення фінансової безпеки, організації та оцінки ефективності таких дій, а також дослідженню питань економічних злочинів, регулюванню банківської діяльності, грошового обігу та кредиту, фінансового менеджменту присвячено роботи багатьох вітчизняних вчених, зокрема О. Василюка, А. Гальчинського, А. Даниленка, О. Заруби, О. Кіреєва, С. Козьменко, Г. Крамаренко, І. Лютого, А. Мороза, А. Пересади, М. Пуховкіної, М. Савлука, О. Шевцової, В. Ющенко та багатьох інших.

Однак у вітчизняній літературі залишаються недостатньо розробленими окремі аспекти фінансово-економічної безпеки, регулювання та нагляду банківської діяльності. Розгортання трансформаційних процесів в економіці України об'єктивно зумовили зосередження уваги на проблемах стабільного функціонування банківських інститутів, забезпечення фінансово-економічної безпеки за допомогою відповідного механізму регулювання та нагляду банківської діяльності.

Мета статті – розглянути поглиблений підхід оцінки ризиків та прийняття банківських рішень на основі базельських рекомендацій до оцінки та управління ризиками з метою забезпечення та зміцнення фінансової безпеки банків.

Завдання статті – дослідити зв'язок у банківському менеджменті співвідношення проблем «банківська безпека» і «банківські ризики» через управління на основі світового досвіду за допомогою рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду, проаналізувати підходи SA, F-IRB та A-IRB до кількісної оцінки ризиків.

Одним із ключових методів забезпечення фінансової безпеки банків і банківської системи є здійснення Національним банком України функцій банківського регулювання і нагляду. На сьогодні документом, що регламентує особливості організації та реалізації цих функцій центрального банку, а також документом, що містить рекомендації щодо управління банківськими ризиками є угода «Базель-2». Проте аналіз, проведений нами, показав, що лише близько 30% українських банків вивчали положення цієї угоди і використовують її рекомендації в практичній діяльності, а 70%, банків – або знайомі з нею поверхнево, або не знайомі взагалі [1].

Таким чином, складається ситуація, при якій українські банки практично ігнорують міжнародну банківську практику, що знижує їх захисні можливості, а отже, і рівень їх фінансової безпеки.

Угоду «Базель-2» було прийнято Комітетом з банківського нагляду ще в 2004 р. За своєю суттю вона не є повністю самостійною угодою, а є доповненням до попередніх редакцій угоди про капітал. Необхідність ухвалення оновленої редакції – усунути ряд недоліків, властивих попередній редакції угоди:

1) версія угоди 1996 р. передбачала, що капіталом мають покриватися тільки дві широкі категорії банківських ризиків – кредитовий і ринковий (включає, у свою чергу, ще чотири компоненти: процентний, пайовий, валютний і товарний ризики). У той же час в реальній практиці банки стикаються з великою кількістю найрізноманітніших ризиків, які здійснюють прямий вплив на рівень їх фінансової безпеки. Тому навіть якщо банківська установа повністю виконувала вимоги щодо адекватності капіталу, то це не гарантувало повного його захисту від всіх банківських ризиків;

2) використовувана методика визначення еквівалента зважених на рівень ризиків активів не впливала на специфіку роботи окремих банків. Тобто в угоді про капітал оцінювали кількість ризиків, ігноруючи якість управління ними. Подібна система зрівнювала банки з різною якістю ризик-менеджмента і відповідно позбавляла їх стимулу для поліпшення власних систем управління;

3) в угоді «Базель-1» недостатньо уваги приділялося питанням банківського нагляду. Так, не розглядалися ситуації, коли банк може свідомо порушувати норматив адекватності капіталу або наблизитися до його порушення. Також поза увагою «Базель-1» залишилися питання того, яким саме чином інформація про величину регулятивного капіталу і величину зважених на рівень ризиків активів, має бути повідомлена органам нагляду й іншим зацікавленим особам [2].

Усі ці недоліки покликаний усунути новий підхід, який закладений в основу «Базеля-2», – нагляд на основі оцінки ризиків. Нова редакція угоди поділяється на три логічні частини:

1) Розрахунок капіталу. Містить методологію розрахунку мінімально допустимого розміру капіталу для кредитних, ринкових і операційних ризиків. На вибір пропонується декілька альтернативних варіантів кількісної оцінки кожного з перерахованих вище видів ризику. Значення адекватності капіталу залишилося незмінним – 8%.

2) Наглядовий процес. У цьому розділі наводяться принципи організації наглядового процесу, управління ризиками. Також не залишаються осторонь і питання забезпечення прозорості звітності банківських установ перед органами нагляду й іншими зацікавленими особами.

3) Ринкова дисципліна. Цей компонент доповнює попередні два. Він призначений для стимулювання дисципліни поведінки на ринку, що забезпечується введенням в нову редакцію угоди ряду вимог про розкриття інформації.

Усі ці частини тісно взаємозв'язані і не можуть розглядатися або використовуватися окремо [3].

На наш погляд, впровадження вказаних вище норм здійснить позитивний вплив на рівень фінансової безпеки банківських установ. Найціннішим нововведенням слід вважати розширення переліку ризиків, які враховуються при розрахунку величини мінімально допустимого капіталу. Специфіка роботи сучасних банківських установ полягає в тому, що вони працюють в умовах, коли розвиваються межі між банками й іншими фінансово-кредитними установами. Сучасні банки не займаються тільки видачею кредитів і залученням депозитів в рамках своєї країни, вони працюють на міжнародному ринку капіталу, займаються спекулятивними операціями на ринку Форекс, інвестують свої кошти в інші країни тощо. Тобто перелік ризиків, з якими стикається сучасна банківська установа, істотно зріс, що за інших рівних умов знижує рівень фінансової безпеки банків, а отже, вимагає інших принципів нагляду і регулювання їх діяльності.

Враховуючи досвід вітчизняної практики, а також міжнародний досвід організації кредитних відносин, є доцільним запровадити в Україні єдину систему оцінювання та управління кредитним ризиком з метою мінімізації ризиків. Такий досвід є – це перехід до світових новітніх нормативів – міжнародних стандартів вимог до банківської системи «Базель-2», головною метою якої є підвищення якості управління ризиками в банківській практиці. У системі велика увага приділена інструментам зниження кредитних ризиків [4].

Для оцінки кредитних ризиків банки мають обрати один з 3 підходів вимірювання своєї схильності до ризику, які, на їх погляд та погляд їхніх наглядачів, повністю відповідають якості та рівню процедур (табл. 1).

Хоча «Базель-2» виглядає як система нормативів, на практиці ця угода створює велику базу для розвитку банківської системи управління ризиками з метою їх мінімізації.

На жаль, в Україні заплановано запровадження системи у практику банків з відстрочкою до 2016 р., що може мати негативний вплив на роботу вітчизняних кредитних установ на міжнародних ринках. Банки Росії почали перехід на нові стандарти «Базель-2» вже у 2008 р.

Підходи F-IRB та A-IRB можуть використовувати банки, які здійснюють операції, що схильні до більш складних ризиків, та які розробили більш сучасні системи вимірювання ризиків. Внутрішні дані цих банків базуються на даних минулих періодів та постійно підлягають перевіркам [5].

Слід зважити ще на одну проблему, вирішення якої може позитивно вплинути на мінімізацію кредитних ризиків. Сутність проблеми полягає в такому: незалежно від якості кредитного портфеля та методів, які застосовуються під час управління кредитним ризиком, усі банки тією чи іншою мірою стикаються з проблемами неповернення кредитів.

Забезпечення кредитного ризику за Угодою «Базель-2»

Концепції щодо кредитного ризику	Основні характеристики
Кредитний ризик 1. Стандартизований підхід, (SA)	Цей підхід застосовує зовнішні дані оцінки ризику, які змінюються від 0% (кредити розвинутих країнам) до 150% (рейтинг нижче інвестиційного рівня; прострочені кредити). Значення ризиків для різних груп активів базуються на оцінках зовнішніх (незалежних) оціночних кредитних агентств
Кредитний ризик 2. Підхід базується на внутрішніх рейтингових оцінках банків, (F-IRB)	Цей підхід базується на 3 основних параметрах: – вірогідність дефолту (PD); – частина кредиту, недоотримана банком від позичальника за своїми зобов'язанням (LGD); – сума заборгованості на момент дефолту (EAD). У банків є можливість використовувати свої власні параметри вірогідності дефолту, однак вони зобов'язані використовувати контрольні підходи для установлення параметрів LGD і EAD. Перераховані параметри застосовуються в контрольній формулі розрахунку капіталу, схильного до кредитного ризику, для всіх схем кредитування, які банк використовує у своїй роботі з клієнтами
Кредитний ризик 3. Просунутий підхід, який базується на внутрішніх рейтингових оцінках банків, (A-IRB)	Цей підхід дозволяє банкам використовувати в доповнення до PD свої власні підрахунки у відношенні LGD та EAD в контрольній формулі

Так, за IV квартал 2009 р. кредитний портфель банків збільшився у 1,17 раза, а обсяг проблемних кредитів – у 1,21 раза. (Проблемними кредитами (активами) називають такі, за якими своєчасно не проведено один чи кілька платежів, суттєво знизилася ринкова вартість забезпечення, виникли обставини, які дають підставу банку мати сумнів щодо повернення позики). Завдання менеджменту під час управління проблемними кредитами полягає в мінімізації збитків за кредитними операціями банку з допомогою відповідних методів управління. Але в юридичному аспекті кредитно-забезпечувальні відносини не врегульовані відповідним чином, і, як наслідок, банківські установи змушені для захисту власних економічних інтересів здійснювати неприйнятні їм функції, такі як посередництво при реалізації застави, дослідження кон'юнктури ринку тих чи інших матеріальних цінностей, здійснення контролювання повноти та об'єктивності заходів суб'єктів владних повноважень і залучених ними третіх сторін [6].

У цьому випадку виникає проблема управління кредитним ризиком з метою мінімізації ступеня його впливу на діяльність банку через інші ризики.

Отже, перспективними напрямками удосконалення засобів управління кредитним ризиком через заставно-забезпечувальний механізм є процес оцінювання застави, визначення достатності тієї чи іншої форми забезпечення для гарантування повернення кредитів, узагальнення досвіду діяльності банків з вирішення ситуацій з проблемними кредитами, що, у свою чергу, сприятиме мінімізації кредитних ризиків банків [7].

Безумовно, до головних напрямків мінімізації кредитних ризиків у банках належить впровадження новітніх інформаційних технологій управління кредитними ризиками. Нарощування обсягів кредитування населення і зростання ризиків вимагають від банків створення системи управління ризиками, необхідним елементом якої є отримання інформації щодо кредитних історій позичальника. А для цього потрібна єдина інформаційна база кредитних історій [8].

Верховною Радою України ще у 2005 р. прийнято Закон України «Про організацію формування та обігу кредитних історій» [9] та відповідно до нього створено Перше всеукраїнське бюро кредитних історій (ПВБКІ). Перший досвід співробітництва з бюро з надання доступу банкам до інформації щодо виконання позичальником своїх фінансових зобов'язань свідчить, що робота бюро сприяє збільшенню кредитного портфеля при зменшенні кредитних ризиків, підвищує якість обслуговування клієнтів. Але, хоча роботи ведуться, ще відсутній серйозний масив даних про позичальників.

У найближчій перспективі діяльність ПВБКІ сприятиме зниженню банківських ризиків і спрощенню процедури кредитування фізичних осіб. Завдяки цьому банки зможуть диференціювати умови кредитування, адже сьогодні у вітчизняній банківській системі надійний клієнт платить за проблемного. У майбутньому клієнт, який має позитивну історію, зможе одержати кращі відсоткові ставки, вигідніші умови кредитування.

Отже: 1) Банкам пропонується на вибір декілька методів кількісної оцінки кредитних та інших ризиків, які відрізняються складністю і точністю оцінки. Відповідно, одні банківські установи (як правило, малі банки, що не мають персоналу з необхідною кваліфікацією) оберуть найбільш прості методи, і, в результаті, вони зможуть формувати менш якісні кредитні портфелі. У той же час великі банки використовуватимуть найбільш складні і прогресивні методики, що спонукатиме їх зберігати якісні портфелі кредитних вкладень. У такій ситуації виникає реальна загроза стабільності банківської системи, адже не відомо чи зможуть банки, що використовують прості методики, управляти власними низькоякісними кредитними портфелями. Банкрутство будь-якого з банків завжди несе в собі небезпеку виникнення кризи недовіри з боку вкладників і, як наслідок, воно може послужити поштовхом для банківської паніки.

2) Як базовий принцип нагляду за міжнародними банками і їх дочірніми структурами, «Базель-2» пропонує принцип регулювання «за походженням», тобто регулюючий орган країни походження компанії зобов'язаний здійснювати нагляд на консолідованій основі за банківською групою і координувати свої дії з органами нагляду країни її перебування. Така пропозиція викликає конфлікт інтересів. З одного боку, органи нагляду країн перебування передадуть велику частину своїх повноважень органам нагляду країни походження банківської структури. З іншого боку, вони як і раніше продовжують нести відповідальність за стабільність національного банківського сектора. Відповідно органи нагляду країни походження і перебування можуть вирішувати абсолютно різні завдання.

3) «Базель-2» створює стимули для розширення банківськими установами діяльності у сфері іпотечного і роздрібного кредитування, що може створювати певні проблеми, для країн, де частка споживчих кредитів у портфелях і так достатньо висока.

Список використаної літератури

1. Болгар Т.Н. Финансовая безопасность банков в условиях рыночной трансформации экономики Украины: дис. ... канд. экон. наук. / Т.Н. Болгар. – Сумы, 2009. – 254 с.
2. Крамаренко Г.О. Реалізація Базельських рекомендацій як фактор підвищення ефективності Української банківської системи / Г.О. Крамаренко, Т.М. Болгар // Сучасні тенденції розвитку банківської системи та фінансових ринків: зб. наук. пр. Т. 1 за матеріалами III Міжнародної науково-практичної конференції. – Д.: Наука і освіта, 2006. – С. 88–93.

3. Кротюк В. Базель II: нова концептуальна редакція Базельської угоди про капітал / В. Кротюк, О. Куценко // Вісник Національного банку України (укр.). – 2006. – № 3. – С. 2–6.

4. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. A Revised Framework. Basel Committee on Banking Supervision. – Basel. – Updated November 2005. //www.bis.org.

5. Credit Suisse Economic & Policy Consulting (Hrsg.). Basel II – Meilenstein der Bankenregulierung // Economic Briefing. Nr. 36. – Zürich, 2004. – 25 p.

6. Шевцова О.Й. Сучасні аспекти банківської безпеки / О.Й. Шевцова // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. пр. Вип. 209: в 4 т. Т. II. – Д.: Наука і освіта, 2005. – С. 546–554.

7. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): монографія / О.І. Барановський. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 759 с.

8. Герасимов П.А. Экономическая безопасность банка: концептуальный подход / П.А. Герасимов // Банковские услуги (рус.). – 2006. – № 4. – С. 20–30.

9. Официальный сайт Национального банка Украины // www.bank.gov.ua/bank_supervision/Dynamics/2001-last.htm /

Надійшло до редакції 2.02.2010.